

УДК 330.15

Орищин Т. М.,

кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

СТАЛИЙ РОЗВИТОК: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ

У статті розглядається необхідність створення нових управлінських механізмів, які б забезпечували необхідні організаційно-правові умови для переходу до високопродуктивної ресурсозберігаючої економічної діяльності. Висвітлено сутність концепції сталого розвитку, як нової парадигми господарювання та науково-методичної основи управління природними ресурсами.

Ключові слова: сталий розвиток, природні ресурси, ресурсозбереження, управління, споживання, природне середовище.

В статье рассматривается необходимость создания новых управленческих механизмов, которые б обеспечивали необходимые организационно-правовые условия для перехода к высокопроизводительной ресурсосберегающей экономической деятельности. Раскрыта сущность концепции устойчивого развития, как новой парадигмы хозяйствования и научно-методической основы управления природными ресурсами.

Ключевые слова: устойчивое развитие, природные ресурсы, ресурсосбережение, управление, потребление, природная среда.

In this article the need for new management mechanisms to provide the necessary organizational and legal conditions for the transition to high-resource-saving economy. It covers the essence of the concept of sustainable development as a new paradigm of economic and scientific-methodological foundations of natural resources.

Keywords: sustainable development, natural resources, resource management, consumption, environment.

Постановка проблеми. Початок ХХІ ст. ознаменувався посиленням конкуренції, зростаючими темпами розвитку промисловості, збільшенням обсягів видобутку корисних копалин, інтенсифікацією сільського господарства і загостренням проблеми раціонального використання ресурсного потенціалу. В цьому контексті зрив з більшою гостротою постає питання про мету і стратегію розвитку цивілізації, основу яких складає сталий розвиток. Його ідеї, принципи та

завдання декларовані Конференцією ООН з питань навколишнього середовища і розвитку у “Порядку денному на XXI сторіччя” (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.).

Концепція сталого розвитку як нова парадигма господарювання є, з одного боку, узагальненим результатом об’єктивно зумовленої еволюції традиційних теоретичних уявлень щодо чинників економічного зростання; з іншого боку – ця концепція є науково-обґрунтованими принципами зміни неперспективних економічних моделей розвитку, які домінують у русі соціальних систем [2].

Найбільш економічно розвинуті країни завершили перехід до високопродуктивної ресурсозберігаючої економічної діяльності шляхом переміщення в малорозвинуті країни галузей, які не потребують висококваліфікованої робочої сили і створюють велику кількість відходів на одиницю продукції, шляхом структурної перебудови економіки за рахунок прискорення розвитку високотехнологічних і маловідходних галузей, шляхом консервації власних природних ресурсів та збільшенням обмежень щодо їх використання [7].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Цілі, завдання та принципи сталого розвитку України викладені у Концепції сталого розвитку України (1997 р.), у матеріалах міжнародної науково-практичної конференції “Карпатський регіон: проблеми сталого розвитку” (Рахів 1998), наукових працях В. Я. Шевчука, М. А. Голубця, Т. М. Немця, В. В. Волошина, В. М. Трегобчука, З. В. Герасимчука, М. І. Дробнохода.

Мета і завдання дослідження. Економічні реалії сучасного етапу розвитку України характеризуються збереженням екстенсивного типу розвитку економіки, що веде до нераціонального використання природних ресурсів, невідповідності між розміщенням природно-ресурсного та соціально-економічного потенціалу, зростаючої науково-технічної та технологічної відсталості. За таких умов стає очевидною необхідність вирішення складної системи завдань, пов’язаних з вимогами оптимізації використання ресурсів, підвищення темпів соціально-економічного розвитку і збереження природного середовища.

Виклад основного матеріалу. Сталий розвиток – це процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умови збереження і поетапного відтворення цілісності природного середовища, забезпечення рівноваги між потенціалом природи і життєвими потребами людей усіх поколінь. При сталому розвитку розширення виробничо-господарської діяльності може відбуватися як шляхом інтенсифікації та комплексного використання уже освоєних природних ресурсів, так і шляхом залучення до використання нових ресурсів [10].

Ефективне розв’язання завдань сталого розвитку неможливе без усвідомлення глобальної організаційної та управлінської ролі “людського розуму і керованої ним праці”. Це складна комплексна проблема, особливістю якої є чітко визначений соціально-економічний зміст, спрямований на забезпечення високої якості навколишнього середовища і розвитку економіки. В межах саме сфери виробничої діяльності людини, яка є якісно новою глобальною надсистемою – соціосферою, і необхідно реалізувати ідею сталого розвитку [5].

Однак зміна ідеології у використанні ресурсів, переорієнтація сфер діяльності при реалізації принципів сталого розвитку можлива тоді, коли суспільство зможе поступитися зниженням темпів росту добробуту, або навіть його зменшенням. В Україні ж поки що критерієм розвитку вважається будь-який приріст виробництва і на всіх рівнях управління переважає підхід, що прогрес тотожний економічному зростанню [1]. Разом з тим впровадження маловідходних, екологобезпечних і ресурсозберігаючих технологій, випуск “екологічно чистих” товарів має стимулюватися державою. Тобто необхідна система законодавчих, економічних та ринкових інструментів регулювання і управління, яка спрямована на розв’язання проблем оптимізації ресурсокористування та збереження природного середовища. При цьому необхідно удосконалювати законодавчу базу згідно з міжнародними стандартами і застосовувати економічні інструменти для раціонального використання і відтворення природних ресурсів.

Такий концептуальний підхід до стратегій сталого розвитку має передбачати чітку соціальну спрямованість економічного розвитку з безумовною охороною ресурсної бази і навколишнього середовища. Його реалізація вимагає нових методик інформаційного, управлінського та нормативно-правового забезпечення.

Стратегія сталого розвитку територіального утворення повинна ґрунтуватися на природно-ресурсному потенціалі, який зумовлює найбільш раціональний шлях досягнення економічних, соціальних, екологічних, рекреаційних потреб та соціально-економічних цілей. Головним інструментом планування стратегій сталого розвитку є довгострокове прогнозування тенденцій розвитку економіки, потреб у ресурсах, особливо невідновлювальних і продовольчих, розширення ресурсної бази, удосконалення технологій ресурсокористування, зменшення відходів виробництва, створення нових матеріалів для заміни ними традиційних природних ресурсів, попередження забруднення навколишнього середовища.

Розв’язання цих проблем потребує оптимізації управління природно-ресурсним потенціалом, яке має ґрунтуватися на виробничому досвіді, науковій інформації, знаннях соціально-економічної, екологічної, фізико-географічної, демографічної, ментальної специфіки кожної території.

Необхідно визначити параметри, критерії, опрацювати моделі функціонування гірничодобувних і переробних природно-територіальних комплексів, міських агломерацій на поточну та довготривалу перспективу, встановити перелік засобів та методів наближення до мети сталого розвитку. Її можливо буде досягнути за умови розуміння особливостей будови і функціонування тих систем, в яких треба досягти стану стійкості, збалансованості, стабільності, їх ресурсної обмеженості та того, що майбутнє цих систем залежить від науково обґрунтованої функції суспільного розуму, виробничої діяльності, людської поведінки [10].

Для забезпечення життєдіяльності людина використовує різноманітні природні ресурси, частина з яких самовідновлюється, а частина – безповоротно втрачається, але будь-які природні ресурси можна вважати обмеженими. І усвідомлення необхідності обмеженого використання того чи іншого природного ресурсу не з'являється до того часу, поки не виникає загроза його вичерпання і не зростає вартість його використання, аж до невивідності.

Внаслідок діяльності людини світові запаси основних видів природних ресурсів, таких як нафта, природний газ, вугілля постійно зменшуються, а щорічні викиди в атмосферу окису та двоокисів вуглецю, сірки та азоту зростають. Зростання споживання і одночасне виснаження природних ресурсів та забруднення довкілля потребують негайного зменшення негативних наслідків науково-технічного прогресу і урбанізації за рахунок створення економічних механізмів щодо інновацій і впровадження ресурсозберігаючих технологій, раціонального використання природних ресурсів, екологічно чистих виробництв і споживання.

Конкуренція, яка властива ринковій економіці, повинна бути основним чинником, що сприяє створенню і впровадженню нових технологій, які повинні забезпечувати більш раціональне використання природних ресурсів та зменшення забруднення довкілля за рахунок маловідходних та безвідходних виробництв. Це можливо за умови розгляду виробниками відходів як “втрачених для виробництва” ресурсів або виплати ними значних коштів у вигляді зборів чи штрафів із прибутків підприємства за забруднення навколишнього середовища і розміщення відходів. Сучасний стан виробничо-господарської діяльності характеризується, в основному, нераціональним використанням сировини і значним забрудненням навколишнього середовища, що не відповідає сучасним вимогам щодо застосування більш безпечних і досконалих природо- і ресурсозберігаючих технологій. У цьому контексті управління природними ресурсами стає актуальним і необхідним завданням.

Висновки. Зміни в природному середовищі під впливом виробничо-господарської діяльності, дисгармонія між економічними потребами і можливостями їх задоволення, темпами використання природних

ресурсів і їх відновленням, масштабами експлуатації невідновлювальних ресурсів і їх запасами стали об'єктивним стимулом до пошуку нових підходів щодо оптимізації управління природними ресурсами.

Для подолання наявної тенденції деградації і вичерпання природних ресурсів, погіршення стану навколишнього середовища необхідні адекватні підходи, спроможні оцінити напрями і глибини цих процесів, відповідні стратегії і плани дій щодо їх подолання та переходу до режиму сталого управління природними ресурсами.

Невиснажливе використання природних ресурсів може стати реальним у разі створення управлінських механізмів, які б забезпечували необхідні організаційно-правові умови для впровадження таких моделей споживання і виробництва, у процесі яких не перевищується продукційний потенціал природних екосистем. З огляду на це, управління природними ресурсами повинно мати науково-методичну основу, яка б забезпечувала високу ефективність системи управління. Цим підґрунтям є концепція сталого розвитку як нова парадигма господарювання.

Література:

1. Веклич О. О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні. – К. : Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів, 2003. – 88 с.
2. Веклич О. О. Виснаження природного капіталу України // Збірник наукових праць НАН України. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Природно-ресурсний потенціал в системі просторового розвитку. – Львів, 2004. – Вип. 2(XL XI) – С. 23-29.
3. Волошин В. В., Трегобчук В. М. Концептуальні засади сталого розвитку регіонів України // Регіональна економіка. – 2002. – № 1. – С. 7-22.
4. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізм реалізації. – Луцьк : Надстир'я, 2001. – 528 с.
5. Голубець М. А. Деякі теоретичні й прикладні аспекти сталого розвитку // Проблеми сталого розвитку України (Підбірка матеріалів). – К. : Знання, 2000. – С. 26-34.
6. Гринин А. С., Орехов Н. А., Шмидхейни С. Экологический менеджмент : Учеб. пособие для вузов. – М. : ЮНИТИ – ДАНА, 2001. – 206 с.
7. Данилишин Б. М., Дорогунцов С. І., Міщенко В. С. та ін. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. – К. : РВПС України, 1999. – 716 с.
8. Дорогунцов С. І., Муховиків А. М., Хвесик М. А. Оптимізація природокористування в 5-ти томах : навч. посібник. – Т. 1. Природні ресурси: еколого-економічна оцінка. – К. : Кондор, 2004. – 291 с.
9. Немец Т. М. Устойчивое развитие: социально-географические аспекты (на примере Украины) : Монография. – Харьков, 2003. – 383 с.
10. Приходько М. М., Приходько М. М. (молодший) Управління природними ресурсами і природоохоронною діяльністю. – Івано-Франківськ: "Фоліант", 2004. – 847 с.